

Kartlegging av insekter i Gjermundsholmen naturreservat, Bamble, Telemark.

Sigve Reiso og Stefan Olberg

BioFokus-notat 2014-12

BIO
FOKUS

Ekstrakt

BioFokus har på oppdrag av Fylkesmannen i Telemark kartlagt insekter og enkelte fremmede arter i Gjermundsholmen naturreservat i Bamble kommune. Totalt 75 insektsarter ble dokumentert ved undersøkelsene sommeren 2013 og enkelte forvaltningsråd er foreslått.

Nøkkelord

Telemark
Bamble
Naturreservat
Skjøtsel
Rødlistearter
Insekter

Omslag

Tiriltungeblåvinge, en av de vanligste sommerfuglene i reservatet.

Foto: Sigve Reiso

ISSN: 1893-2851

ISBN: 978-82-8209-348-4

BioFokus-notat 2014-12

Tittel

Kartlegging av insekter i Gjermundsholmen naturreservat, Bamble, Telemark

Forfattere

Sigve Reiso og Stefan Olberg

Dato

23. april 2014

Antall sider

15 sider

Refereres som

Reiso, S og Olberg, S. 2014. Kartlegging av insekter i Gjermundsholmen naturreservat, Bamble, Telemark. BioFokus-notat 2014-12. ISBN 978-82-8209-348-4. Stiftelsen BioFokus. Oslo

Publiseringstype

Digitalt dokument (Pdf). Som digitalt dokument inneholder dette notatet "levende" linker.

Oppdragsgiver

Fylkesmannen i Telemark

Tilgjengelighet

Dokumentet er offentlig tilgjengelig. Andre BioFokus rapporter og notater kan lastes ned fra: <http://lager.biofokus.no/web/Litteratur.htm>

BioFokus: Gaustadallèen 21, 0349 OSLO

E-post: post@biofokus.no Web: www.biofokus.no

Innledning

BioFokus har på oppdrag av Fylkesmannen i Telemark kartlagt insekter og enkelte fremmede arter i Gjermundsholmen naturreservat i Bamble kommune. Undesøkelsene er et ledd i å øke kunnskapen om artsmangfoldet i naturreservatet for å treffe best mulig med fremtidige forvaltningstiltak. Karplantefloraen, lav og mosefloraen er nokså godt kjent i reservatet, kunnskapen om mangfoldet av insekter og fremmede arter er mer mangelfull (Artsdatabanken og GBIF-Norge 2014, Reiso & Haugan 2010 og Fylkesmannen i Telemark 2010).

Reservatet omfatter flere tanger og bukter og tilliggende tørrberg og tørrenger på vestsiden av Gjermundsholmen (Croftholmen) ved Stathelle. Berggrunnen består av skifer og kalkstein (kambrosiluriske, sedimentære bergarter). Lagene med kalkstein heller mot øst, med små og mellomstore brattkanter på vestsiden.

Reservatet har et areal på ca. 14 daa, hvorav 4 daa vannareal. Mellom buktene er det strandberg, kalktørreng og vertikale kambro-silur bergvegger med kalkkrevende vegetasjon. Verneinteressene er særlig knyttet til forekomst av ulike lav, samt kalktørrenger og små arealer med havstrandvegetasjon. Varme blomsterrike lokaliteter som Gjermundsholmen er generelt viktige for et rikt mangfold av insekter, og det er stort potensial for sjeldne og rødlistede arter.

Metode

Kartleggingen av insektmangfoldet innenfor Gjermundsholmen naturreservat, samt tilstøtende engareal i sørøst, ble foretatt med manuelle innsamlingsmetoder. Området ble oppsøkt 6. juni av Stefan Olberg og Arne Laugsand, samt 10. juli og 22. august 2013 av Stefan Olberg. Slaghåv/sommerfuglhåv ble brukt til å samle inn flyvende insekter og insekter sittende i vegetasjonen. Bankebrett ble holdt under grener og inntil trær, for så å banke på trærne med en stokk og samle inn de dyrene som falt ned. Det ble også bruk en sikt til å lete frem insekter og ande små dyr fra mose, røtter, jordsmonn og døde planterester. Det aller meste av det innsamlede materialet ble tatt med og artsbestemt under lupe av Stefan Olberg, Arne Laugsand, Kjell Magne Olsen og Ole Lønnve (alle BioFokus). Alle artsbestemte dyr er lagt inn i vår GBIF-tilknyttede artsdatabase, hvor alle data legges direkte ut på Artskart. Sommeren 2013 var en forholdsvis dårlig insektsesong med få gode samledager. En våt og kald vår/forsommer og en tørr juli/august gav et negativt utslag på mange arters populasjoner og flygetidspunkter, og det var generelt få dyr å få tak i. Det ble lagt vekt på å samle inn og artsbestemme biller og stikkveps (humler, bier, graveveps, osv), samt at dagsommerfugler ble bestemt i felt. Disse insektgruppene innehar arter som i stor grad har en økologi og utbredelse som er relativt godt kjent, samt at BioFokus har artskompetanse på disse gruppene. Gruppene har også mange arter knyttet til spesielle miljøer som for eksempel kalktørrenger og død ved på varme lokaliteter i lavlandet. Noen få dyr tilhørende andre insektgrupper ble også samlet inn og artsbestemt.

Det ble også gjort en artsbestemmelse av enkelte lindetrær (to kloner) i reservatet hvor det hersket usikkerhet rundt artstilhørighet. Den generelle tilstanden på reservatet ble også vurdert i forhold til å vurdere skjøtselstiltak.

Bruk av stokk og bankebrett for å samle inn insekter fra trær. Foto: Stefan Olberg.

Resultater

Totalt 75 insektsarter ble dokumentert ved undersøkelsene sommeren 2013. Lindeklon i reservatet ble bestemt til storlind (*Tilia platyphyllos subsp. Cordifolia*). Av de 75 dokumenterte insektene var 3 rødlistede og to nye for Telemark (tabell 1). Under følger omtale av fire av de mest interessante artene.

Korsknapppraktbille (*Trachys scrobiculatus*) (EN)

Larven til korsknappbilleren er bladminerere på bl.a. korsknapp og mynte-arter. To eksemplarer av korsknapppraktbilleren ble håvet på korsknapp øst for de fineste tørrengene på den langsgående kalkryggen på Gjermundsholmen. Dette er det første funnet av arten utenfor Oslo/Akershus, og forekomsten er forholdsvis isolert fra de andre kjente forekomstene. Korsknapppraktbilleren er i Skandinavia kun påvist i indre Oslofjord, og er de siste tiårene bare kjent i noen få individer fra tørrenger på Lindøya, Oksenøya og Ostøya. Arten er liten (2 mm lang og Norges minste praktbille) og er nok noe oversett. Det kan altså forventes at arten også finnes på enkelte andre godt utviklede, kystnære kalktørrenger i

Grenlandsområdet og lengre nordover, men mange lokaliteter er det uansett ikke snakk om. Det er sannsynligvis kombinasjonen av artens krav til sommervarme lokaliteter og høyt innslag av kalk som er hovedårsaken til den isolerte forekomsten i Norge.

***Anisoxya fuscula* (VU)**

Vedboreren *Anisoxya fuscula* jent fra fire lokaliteter ved kysten av Telemark og Vestfold, fra en lokalitet i Asker og en i Oslo, samt en lokalitet i Suldal i Rogaland. Potensialet synes å være edelløvskog i ytre Oslofjord og i indre fjordstrøk av Sør-Vestlandet. Larvene utvikles for det meste i morkne greiner som ligger på bakken i eldre, halvåpen og varmekjær edelløvskog. Den utnytter mange ulike løvtreslag, og er påvist bl.a. i eik og ask i Norge. På Gjermundsholmen ble to eksemplarer av denne vedboreren banket ned fra ett av de gamle asketrærne med flere døde grener som står langs fjellveggen. For at denne arten skal overleve i området er det viktig at de eldste asketrærne og enkelte yngre asketrær som står soleksponert ikke fjernes. Det er også viktig at alle grener og stammedeler som ligger på bakken rundt trærne får lov til å bli liggende, og ikke «ryddes opp». For å sikre en kontinuitet på død askeved bør også enkelte yngre trær bevares, men dette bør ikke gå på bekostning av å åpne opp noe mer foran kalkveggen.

***Choragus sheppardi* (NE – ikke rødlistevurdert)**

Soppsnutebilleslekten *Choragus* har to nærstående nordiske arter, hvorav inntil nylig kun én har vært kjent fra Norge, nemlig *Choragus horni* (NT). En sjekk av de fleste dyrene påvist i Norge de siste 7 årene, har vist at alle undersøkte individer tilhører den andre nordiske arten; *Choragus sheppardi*. Det er enda ikke avklart om det faktisk finnes sikre funn av *C. horni* fra Norge. Begge artene er knyttet til pyrenomyceter på stammer og greiner av løvtrær. Artene er trolig noe oversett, men potensialet er begrenset til tørre, varme lokaliteter med mye død ved i lavlandet. En hann av *C. sheppardi* ble banket ned av et asketre ved tørrengparti på Gjermundsholmen. For å ivareta en populasjon av denne arten på Gjermundsholmen er det viktig at det forekommer en kontinuerlig tilgang på soleksponerte, eldre løvtrær med døde grener. Ved å påse at eldre løvtrær ivaretas, og særlig trær med dødvedforekomster, vil sannsynligvis populasjonen på Gjermundsholmen klare seg fint.

Bakkehumle (*Bombus humilis*) (VU)

Bakkehumle er en sørlig art i Norge, og arten har trolig gått noe tilbake både i Norge og Sverige. Det er likevel gjort mange nye funn av bakkehumle på Østlandet de siste årene, og arten må på enkelte varme englokaliteter kunne anses som vanlig forekommende. På Gjermundsholmen ble en hann tatt med fra det øvre kalktørrengarealet. Flere lignende individer ble observert, men disse ble ikke sikkert bestemt i felt. Bakkehumle var ikke den mest dominerende humlearten ved befaringstidspunktene. Funnet av bakkehumle er det første i

Bamble, og engarealene på Gjermundsholmen ansees som en typisk lokalitet for denne arten i Grenlandsområdet. Så fremt engarealene holdes åpne og innehar et godt tilbud av blomsterplanter gjennom sommerhalvåret, vil sannsynligvis bakkehumle fortsatt forekomme her.

Bakkehumle Bombus humilis (VU) hann på rødkløver. Foto Kjell Magne Olsen.

Gullringvinge Aphantopus hyperantus, en vanlig sommerfuglart på Gjermundsholmen. Her er de i ferd med å bli enda flere. Foto: Stefan Olberg.

Tabell 1: Oversikt over de 75 innsamlede insektene sommeren 2013.

Gruppe	Art	Norsk Navn Art	Ant. Ind.	Insaml. metode	Ny for	RL Status 2010
Biller	<i>Amischa decipiens</i>		1	Sieving		
Biller	<i>Anisoxya fuscula</i>		2	Banking		VU
Biller	<i>Anthonomus rubi</i>		1	Netted		
Biller	<i>Anthrenus museorum</i>		1	Netted		
Biller	<i>Brachypterolus linariae</i>		1	Netted		
Biller	<i>Bruchus loti</i>		1	Netted		
Biller	<i>Cantharis rustica</i>		1	Netted		
Biller	<i>Choragus sheppardi</i>		1	Banking	Telemark	
Biller	<i>Chrysanthia geniculata</i>		1	Netted		
Biller	<i>Chrysolina varians</i>		1	Netted		
Biller	<i>Coccinella septempunctata</i>		1	Netted		
Biller	<i>Coccinula quatuordecimpustulata</i>		10	Netted		
Biller	<i>Cyanapion gyllenhalii</i>		1	Netted		
Biller	<i>Cyphon coarctatus</i>		1	Netted		
Biller	<i>Dolichosoma lineare</i>		1			
Biller	<i>Eutrichapion viciae</i>		1	Netted		
Biller	<i>Grammoptera ruficornis</i>		1	Netted		
Biller	<i>Habroloma nanum</i>	Storkenebbpraktbille	6	Netted		
Biller	<i>Ischnopterapion loti</i>		1	Netted		
Biller	<i>Longitarsus exsoletus</i>		5	Netted		
Biller	<i>Lythraria salicariae</i>		1	Netted		
Biller	<i>Magdalis ruficornis</i>		1	Netted		
Biller	<i>Malthodes brevicollis</i>		1	Netted		
Biller	<i>Mecinus pyraeter</i>		1	Netted		
Biller	<i>Miarus campanulae</i>		2	Netted		
Biller	<i>Nanophyes marmoratus</i>		4	Netted		
Biller	<i>Notiophilus germinyi</i>		1	Sieving		
Biller	<i>Oedemera flavipes</i>		1			
Biller	<i>Oxystoma subulatum</i>		3	Netted		
Biller	<i>Propylea quatuordecimpunctata</i>		1	Netted		
Biller	<i>Protapion apricans</i>		4	Netted		
Biller	<i>Psyllobora vigintiduopunctata</i>		1	Netted		
Biller	<i>Rhagonycha lutea</i>		2	Netted		
Biller	<i>Rhagonycha testacea</i>		1	Netted		
Biller	<i>Rhinusa antirrhini</i>		1	Netted		
Biller	<i>Sciaphilus asperatus</i>		1	Netted		
Biller	<i>Sericus brunneus</i>	Brunsmeller	1			
Biller	<i>Sibinia viscariae</i>		1	Netted		
Biller	<i>Sitona lineatus</i>		1	Netted		

Biller	<i>Sitona lineellus</i>		1	Netted		
Biller	<i>Sitona suturalis</i>		3	Netted		
Biller	<i>Stenurella melanura</i>		1	Netted		
Biller	<i>Stereonychus fraxini</i>		2	Netted		
Biller	<i>Tachyporus abdominalis</i>		1	Sieving		
Biller	<i>Trachys scrobiculata</i>	Korsknappraktbille	2	Netted	Telemark	EN
Biller	<i>Trichosirocalus troglodytes</i>		1	Netted		
Biller	<i>Tychius meliloti</i>		1	Netted		
Biller	<i>Tychius picirostris</i>		1	Netted		
Biller	<i>Zacladus geranii</i>		4	Netted		
Nebbmunner	<i>Alydus calcaratus</i>	Vepsetege	1	Netted		
Nebbmunner	<i>Aneurus avenius</i>	Greinflattege	2	Banking		
Nebbmunner	<i>Globiceps fulvicollis</i>		1	Netted		
Rettvinger, kakerlakker, saksedyr	<i>Stethophyma grossum</i>	Sumpgresshoppe	1	Netted		
Sommerfugler	<i>Aphantopus hyperantus</i>	Gullringvinge	10			
Sommerfugler	<i>Argynnis paphia</i>	Keiserkåpe	2			
Sommerfugler	<i>Cupido minimus</i>	Dvergblåvinge	2			
Sommerfugler	<i>Gonepteryx rhamni</i>	Sitronsommerfugl	2			
Sommerfugler	<i>Lasiommata megera</i>	Sørringvinge	1	Netted		
Sommerfugler	<i>Ochlodes sylvanus</i>	Engsmyger	1			
Sommerfugler	<i>Polyommatus icarus</i>	Tiriltungeblåvinge	1			
Tovinger	<i>Helophilus pendulus</i>	Vanlig solflue	1	Netted		
Tovinger	<i>Sphaerophoria scripta</i>	Stor kulehaleflue	1	Netted		
Veps	<i>Ancistrocerus parietum</i>		1	Netted		
Veps	<i>Ancistrocerus sp.</i>		1	Netted		
Veps	<i>Bombus humilis</i>	Bakkehumle	1	Netted	Bamble	VU
Veps	<i>Bombus lapidarius</i>	Steinhumle	1	Netted		
Veps	<i>Bombus pascuorum</i>	Åkerhumle	1	Netted		
Veps	<i>Bombus sylvarum</i>	Enghumle	1	Netted		
Veps	<i>Bombus terrestris</i>	Mørk jordhumle	1	Netted		
Veps	<i>Calameuta pallipes</i>		1	Mist net		
Veps	<i>Lasioglossum albipes</i>	Engjordbie	1	Netted		
Veps	<i>Lasioglossum calceatum</i>	Storjordbie	1	Netted		
Veps	<i>Lasioglossum morio</i>	Metalljordbie	1	Netted		
Veps	<i>Pemphredon inornata</i>		1	Netted		
Veps	<i>Tenthredopsis friesei</i>		1	Mist net		

Diskusjon

Resultatene viser som antatt at Gjermundsholmen NR huser en rikt mangfold av insekter, inkludert sjeldne og rødlistede arter. Potensialet for flere krevende arter regnes som stort. Det er først og fremst miljøene åpne blomsterrike tørrenger og eldre trær med død ved som skiller seg ut som interessante ut ifra de påviste rødlisteartene. Beste tilstand for et rikt insektsmangfold på Gjermundsholmen antas dermed å være et åpent-halvåpent miljø, med blomsterrike tørrengengareal, spredte gamle trær med død ved og spredte innslag av stedegent kantkratt som kan gi insektene et visst ly for vær og vind.

I eksisterende forvaltningsplan for Gjermundsholmen (Fylkesmannen i Telemark 2010) oppføres gjengroing, slitasje og fremmede arter som aktuelle trusler i reservatet som helhet. Disse gjelder også for mangfoldet av insekter. Foreslåtte skjøtselstiltak er generelt i tråd med god forvaltning av insekter, men enkelte justeringer bør foretas. For skjøtssone 1 (fig1) er bevaringsmålet at 90 % av bergveggene er åpne. Videre foreslås det som tiltak at busker og trær ryddes iht til bevaringsmålet og «eventuelle større trær av for eksempel ask bør ringbarkes for å redusere stubbeskudd». Undersøkelsen av insekter viste at disse eldre askene langs bergveggene hadde flere krevende insektsarter knyttet til seg. Eldre asker (og andre eldre løvtrær) bør derfor inngå i de 10 % som skal bevares foran bergveggene. Spesielt de med begynnende dannelser av død ved. Er de veldig omfangsrike og skyggende for berget bak bør det heller vurderes beskæring/tynning i kronen. Videre bør individer av storlind fjernes fra samme område. Det bør også for tiltakene i alle sonene presiseres at fremmede arter bør fjernes i første rekke ved rydding. I reservatet er det først og fremst fremmede mispler (sprikemispel og krypmispel) som er av betydning. Det er også registrert rynkerose, spolebusk og gravbergknapp. Disse bør alle bekjempes for å hindre ytterligere dominans. Deretter bør oppslag av ungskog (furu, eik, lønn, ask ol.) prioriteres, og til slutt stedegne busker til bevaringsmålene er nådd. Eksempler på stedegne busker som bør spares i reservatet er geitved, norsk asal, rosebusker, hagtorn og liguster (Artsdatabanken og GBIF-Norge 2014 og egne obs).

Figur 1: Inndeling av skjøtselssoner i reservatet etter Fylkesmannen i Telemark (2010).

Eldre døende ask, et element viktig for insekter og som bør spares. Foto: Stefan Olberg.

Reservatet er preget av gjengroing. Foto: Sigve Reiso.

Fremmede mispler er svært utbredt i reservatet og rydding av slike bør være fokus ved skjøtselstiltak. Foto: Sigve Reiso.

Storlind står foran bergene i sone 2. Foto: Sigve Reiso.

Referanser

Artsdatabanken og GBIF-Norge. 2014. Artskart.
<http://artskart.artsdatabanken.no/Default.aspx>

Fylkesmannen i Telemark 2010. Forvaltningsplan for havstrender i Telemark.
November 2010.

Reiso, S. og Haugan, R. 2010. Kartlegging av rødlistede kalklav i utvalgte verneområder i Bamble og Porsgrunn kommuner. Vurdering av trusler og skjøtselsbehov. BioFokus-rapport 2010-14, BioFokus, Oslo, 38 s.

BioFokus er en ideell stiftelse som skal tilrettelegge informasjon om biologisk mangfold for beslutningstakere, samt formidle kunnskap innen fagfeltet bevaringsbiologi. BioFokus ønsker å bidra til en kunnskapsbasert forvaltning av norsk natur.

En kunnskapsbasert forvaltning forutsetter god dokumentasjon av de arealene som skal forvaltes. BioFokus legger derfor stor vekt på feltarbeid for å sikre oppdaterte og relevante data om botanikk, zoologi, økologi, samt avgrensning og verdisetting av områder.

Høy kompetanse er en forutsetning for å kunne registrere og presentere biologisk mangfold-data på en god måte. BioFokus sine medarbeidere er derfor godt skolert innenfor en rekke artsgrupper og har en bred økologisk forståelse for de ulike naturtypene som de arbeider med, det være seg skog, kulturlandskap eller ferskvann. Digitale verktøy som databaser, GIS og bilde-behandling er viktige redskaper i vårt arbeid for å anskueliggjøre naturverdier på en best mulig måte.

Stiftelsen utgir to digitale rapportserier som heter BioFokus-rapport og BioFokus notat,
<http://www.biofokus.no/Publikasjoner/publikasjoner.htm>